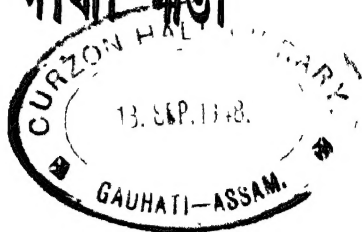

গান্ধী-গীতা

শ্রীকালিদাস খাটনিয়াৰ

গান্ধী গীতা

বৰ্চোতা

স্বত্বাৰ কৰি— শ্ৰীকালিদাস খাটনিয়াৰ
কালজিৰাপাৰা (বজালী)
কামৰূপ

৪৯৯ শতাব্দাব্দ

লিখকৰ বাবে—

সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

প্রকাশক—

শ্রীকুলধৰ খাট্টসিদ্ধান্ত

পোঃ মৰিয়নি

শিৱসাগৰ

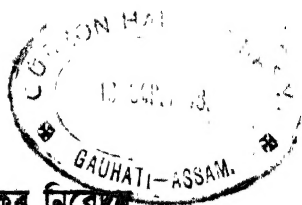
প্রথম প্রকাশ

১৮৭০ শক

ছপা কৰোতা--

শ্রীসোণাবাম বেজ

নিউপ্ৰেছ, গুৱাহাটী।

প্ৰকাশকৰ নিবেদন

জাতিৰ জনক মহাত্মা গান্ধী - অহিংসা, সত্যাৱহ আৰু সম্পূৰ্ণতা বৰ্জ্জন প্ৰবৰ্ত্তক। তেওঁ অহিংসা নীতিৰে সত্যাৱহ, অনশন আৰু অসহযোগৰ দ্বাৰা ভাৰতৰ স্বৰাজ বা স্বাধীনতা প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। দেশপ্ৰেমিক জাতিৰ প্ৰাণ মহাত্মা গান্ধীৰে সেই মহিমা গীতিৰ আশ্ৰয় লৈ “গান্ধী গীতা” ৰচিত হৈছে। কিন্তু লিখকৰ সামান্য জ্ঞান আৰু ক্ষুদ্ৰ শক্তিৰ দাপোণত মহাত্মা গান্ধীৰ উপদেশ বা মহিমা গীতি কিমানখিনি প্ৰতিফলিত হৈছে তাৰ বিচাৰৰ ভাৰ স্তম্ভীৰুদ্ধৰ ওচৰতহে। কেৱল পাঠক-পাঠিকা সকলে পাঠ কৰি যং সামান্য প্ৰীতি লাভ কৰা হলেই, প্ৰকাশকৰ যত্ন আৰু চেষ্টাৰ সাৰ্থকতা হব।

ভাৰত ন'লাপে বিশ্বৰ লোক মাত্ৰেই মহাত্মা গান্ধীৰ প্ৰতি প্ৰদৰ্শন। আশাকৰো, পুথিখন যিমানেক অযোগ্য বা অসমাপক হ'লেও ইয়াৰ আশাপ-আলোচনাই মহাত্মাৰ পুণ্য চাৰণ মন্ত পেলাই প্ৰত্যেকৰে হৃদয় পবিত্ৰ চিহ্নৰে পৰিপূৰ্ণ কৰিব আৰু স্বীয় কৰ্মৰ দ্বাৰা প্ৰত্যেককে জাতিৰ স্বতন্ত্ৰতা ৰক্ষা কৰিবলৈ আগুৱাই দিব।

গান্ধী গীতা লেখক মোৰ জনক। পিতৃদেৱ নিভান্ধ গাৰী-লায়া আৰু অল্পশিক্ষিত বুলিয়ে স্বভাৱ কবি নামে পৰিচিত। পিতৃদেৱৰ “ফুলকলি” গৌৰী গীতা, পদ্ম হৰণ” আৰু “নাম বহুমালা” নামে চাৰি খন মান কবিতা আৰু পদ্মপুথি আগতে প্ৰকাশিত হৈছে। দ্বিতীয় বহু সময়ৰ হেঁচাত আৰ্থিক আৰু

ছপায়দ্বয় অভ্যন্তর এতিয়াও বহুখন যান গুণি হাতে লিখা
অবস্থাতে আছে। বর্তমান বাইজব সাহিত্য প্রকাশকৰ এতি
আশাচীত উৎসাহ দেখি, অভ্যন্তর-অনাটনৰ মাজেদিয়ে পিতৃদেৱৰ
পুৰিবিলাক ক্ৰমে প্রকাশ কৰি, দেশসেৱা কৰিবলৈ কামনা
কৰিলোঁ। দেশ প্রাণ আৰু সাহিত্য-প্ৰেমী পঢ়ুৱৈসকলে আমাক
যৎযৎ চকুৰে চালে আমাৰ কামনা পূৰ্ণ হব, লগতে—দেশৰ
সাহিত্য সম্পদো বাঢ়িব বুলি আমাৰ বিশ্বাস।

শেষত “গান্ধী গীতা” ছপা কৰোঁতে মোৰ জ্যেষ্ঠ সোদৰোপম
শ্ৰীযুত বিপিন চন্দ্ৰ দাসে গ্ৰেছৰ যাবতীয় কাম মূৰ পাতি
লোৱাত, মোৰ আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জনাই আমাৰ নিবেদন শেষ
কৰিলোঁ। ইতি

মৰিয়নি; শিৱসাগৰ }
১০ জেঠ, ১৮৭০ শক }

বাইজব সেৱা ভিক্কাৰী
—কুলধৰ—

অৰ্পণ

—জাতিৰ পিতা গান্ধীজীৰ—

অহিংস নীতিৰ পতাকাৰ তলত সমবেত হই
অসীম হৃথ-হৃদ্ষীয়া বৰণ কৰি, যি সকলে
ভাৰতৰ স্বাধীনতা আৰু স্বৰাজ
আনিলে—সেই যুক্তিবৰী
সকলৰ কব কমলত.

—“গান্ধী গীতা”—

অৰ্পণ কৰিলো।

ইতি

বাইজব সেনে

“জালিদাস”

পদ

জয় জয় পূৰ্ণব্রহ্ম যাদৱ মাধৱ ।
প্রকৃতিৰ পতি হৰি জীৱৰ বাহুৱ ॥
স্বয়ং ভগৱন্ত তুমি জগত্ নাথক ।
চৰণে শৰণ লৈলোঁ উদ্ধাৰ আমাক ॥১
ব্রহ্মা কৰ্ত্ত ইন্দ্ৰ চন্দ্ৰ আদিত্য প্রভৃতি ।
দেৱগণে গায় সদা তোমাৰ আৰতি ॥
তযু গুণ সৰ্বশাস্ত্ৰে কৰন্তু কীৰ্ত্তন ।
যোগী মুনি তোমাৰ চৰণ কৰে ধ্যান ॥২
অল্পমতি মনুষ্যে তোমাক নজানয় ।
তোমাৰ কটাক্ষে মিলে বিশ্বৰ প্রলয় ॥
আমি কিবা স্তুতি-নতি কৰো তযু পাৱে ।
ভজিলোঁ তোমাৰ পদ ইষ্টদেৱ ভাবে ॥৩
নমো নমো কৃষ্ণদেৱ দেৱৰ উত্তম ।
যাব যশ মহিমাৰ নাহিক উপাম ॥
তুমি হৃদয়ৰ গুৰু মোৰ ইষ্টদেৱ ।
যুগল চৰণে কৰো কোটি কোটি সেৱ ॥ ৪

তুমি নিজ ইষ্ট গুণ আক মহা জ্ঞান ।
 আত্মরূপে হৃদয়ত আছা সর্বক্ষণ ॥
 পূৰ্ব্বিয়ে মনৰ কাম নিজ অজ্ঞগ্ৰাহে ।
 মোক নলজ্জ্বক সংসাৰৰ মদ-মোহে ॥৫
 যুগে যুগে লোকক তাৰিব তুমি হৰি ।
 নানা অৱতাৰ কৰা বৈকুণ্ঠক এৰি ॥
 মৎস্য কূৰ্ম নৰসিংহ বৰাহ বামন ।
 পশুৰাম শ্ৰীৰাম নন্দৰ নন্দন ॥ ৬
 ডুম্ননীব পুত্ৰ ব্যাস বৃদ্ধদেৱ আদি ।
 চাৰিও যুগতে যত লোক হিতবাদী ॥
 ভোমাবেসে অৱতাৰ সজ্জনে কহয় ।
 এতেকে বুজিলো প্ৰভু তুমি দয়াময় ॥ ৭
 কলিৰ কাৰণে দেখি ধৰ্ম্মৰ প্ৰলয় ।
 অধৰ্ম্ম আকোলি লোক ভৈল আয়ুক্ষয় ॥
 আৰু আৰ্ত্তনাদ শুনি ভাৰত প্ৰজাৰ ।
 ইযুগত ভৈলা গান্ধী নামে অৱতাৰ ॥৮
 অহিংস বিপ্লৱে কৰি লোক হিত কাজ ।
 পৰাধীন ভাৰতক দিলা পুনঃ ৰাজ ॥
 সত্যত আছিল যেন, লোক ব্যৱহাৰ ।
 মহা ভাগৱতী ধৰ্ম্ম কৰিলা প্ৰচাৰ ॥৯
 হেন গান্ধী যশ-গুণ পৰম হৰিষি ।
 অহৰ্নিশে গান্ধ কত বিশ্বৰ মনীষী ॥

এতেকতে গান্ধী সেৱা মনে ভৈল আশ ।
 গান্ধী যশ-গুণ হৌক লোকত প্রকাশ ॥১০
 আন আন অৱতাৰে জগত ঈশ্বৰ ।
 কৰ্ম জ্ঞান ভক্তি যোগ কৰিলা প্রচাৰ ॥
 ব্যাস শ্লোক স্মৃত আদি মহা মহা ঋষি ।
 সিসৱক প্রচাৰিলা পৰম চৰিষি ॥ ১১
 গান্ধী অৱতাৰে ব্যাস সম্পাদক গণ ।
 বাতৰি স্বৰূপে প্রকাশয় যশ-গুণ ॥
 পৰীক্ষিত শ্লোক সংবাদত সোতি স্তনি ।
 ঋষি সমাক্তত যেন কহিলা বখানি ॥ ১২
 বাতৰি কাকতে পঢ়ি কৰ্ণে কৰি পান ।
 গান্ধী উপদেশ কথা কৰিলো বৰ্ণন ॥
 লগতে কহিলো ভাগৱতী ধৰ্ম মত ।
 যাক জ্ঞানি সাধে লোক আপোনাৰ হিত ॥১৩
 স্বৰূপ বুজিলে ইটো গীতাৰ প্রতীক ।
 কৰ্ম জ্ঞান ভক্তি যোগ দেখাস্ত লোকক ॥
 যিটোজনে কায-মনে নিত্য পাঠ কৰে ।
 সত্য শৌচ দয়া দানে চিত্ত ধৌত কৰে ॥১৪
 জয় জয় জয়তি মহাত্মা গান্ধী হৰি ।
 পুনৰপি ছুই পায়ে নমস্কাৰ কৰি ॥
 গুৰুৰ চৰণ মনে সেৱি বাবস্বাৰ ।
 সমাজ সেৱাই ধৰ্ম কৰ্ম মানি সাৰ ॥১৫

গান্ধী গীতা শাস্ত্র পদবন্ধে নিগদতি ।
 বামদাস স্তম্ভ কালিদাস মৃঢ়মতি ॥
 সন্ত মহন্তক অষ্টোজিতে কবো নতি ।
 নবনাৰী সমজ্যাক আমাৰ মিনতি ॥১৬
 মৃঢ়মতি বচিলন্ত গান্ধী গীতা পদ ।
 বুলি নিন্দা নকৰিবা যত সভাসদ ॥
 যাৰ জ্ঞান নাই সিটো সিমানৈ চোকাই ।
 সজ্জন সকলে শুনি দোষ নধৰয় ॥১৭
 সন্ত সৰে ঘন খাঁৰ যদিবা ভুঞ্জয় ।
 পৰগৃহে ঘোল বলি খাদ্য নেভোজয় ।
 মোহোৰ কবিত্ব জানা ঘোল পাতকৰ ।
 পূৰ্ব কবিগণ কাব্য যেন ঘনখাঁৰ ॥ ১৮
 জ্ঞানি শাস্ত্র তাক্তিবাক উচিত নহয় ।
 হৰিগুণ কহে অবাধ্য বান্দা তয় ॥
 পুনঃ পুনঃ সুখীৰূপে কৰিছো প্রণতি ।
 অজ্ঞ জ্ঞানি শাস্ত্র দোষ নাৰাখিবা মতি ॥১৯
 যদি কথকি হৈছে সত্য অপলাপ ।
 অজ্ঞৰ অজ্ঞতা দোষ মূৰ্খৰ প্রলাপ ॥
 যেন তেন মতে পূৰ্ণ হোক ইটো কাম ।
 নিবন্তৰে সভাসদ ঘোষা বাম বাম ॥ ২০

চবি

অনন্তবে সন্তানদ' শুনা গান্ধী-গীতা পদ

তিনি যুগে যি দেশ স্বাধীন ।

যাহার কৃতিত্ব কথা তাবত পুরাণ গঁথা

কর্ণে যেন শুধা ব'বষণ ॥১১॥

মহাবলী বন্ধিমন্তু য'ত বড়া অপৰ্য্যাপ্ত

তিনি যুগে ভুরন বিজয়

যি দেশের জ্ঞানীগণ ত্রিকালজ্ঞ সৰ্বজ্ঞান

বিজ্ঞানত মৃত্যুক জিনয় ॥২২॥

আধ্যাত্মিক জ্ঞানে জিনি বিশ্বের মুকুট মণি

যিবা দেশ ঈশ-লীলা ভূমি ।

পাপ কলি যুগবলে বাণিজ্য বারসায় ছলে

শ্লেচ্ছগণ বেলা তার স্বামী ॥ ২৩

আছে যত হিন্দুস্থান সবে শ্লেচ্ছ পবাসীন

আচবিল দাসরত নীতি ।

পালিত পশুর মত হই পর প্রভাবান্বিত

ধিকাৰিল জন্ম আক জাতি ॥ ২৪

আছে যত বিপ্রগণ ভৈলা ব্রহ্ম-শক্তিহীন

বতি বসে সন্ধ্যা ন্যাস হেলা ।

ব্রহ্ম বিদ্যা পৰিহরি যজ্ঞন যাজ্ঞন কবি

উদর পুষ্কল সেহি বেলা ॥ ২৫

যতেক ক্ষত্রিয়গণ ভৈলা ব্রহ্মচর্যা হীন
সি কাৰণে শক্তি বিহীন ।

অস্ত্র-শস্ত্র দলিয়াই ভোগ-লালসাত বই
কবিলা আয়ুস সরে ক্রীণ ॥ ২৬

পঞ্চ ভূতে সপ্ত ধাতু তাতে স্বাস্থ্য তাতে আয়ু
শুক্র জ্ঞানা সরাব ধবণী ।

হেন শুক্র ক্ষয় কবে যেন আত্মঘাতে মবে
বৃদ্ধি নুবুজয় কোনো প্রাণী ॥ ২৭

ভাবতব নব জাতি ভৈলন্তু কামুক অতি
নাতি কাৰো বতি শাস্ত্র জ্ঞান ।

বাল্য বিবাহিত হই বনিতা সন্তোগ পাই
অকালত ত্যজয় জীৱন ॥ ২৮

বৃঢ়াযো বিবাহ কৰি সন্তোগিল বহুনাৰী
মনে স্মৃতি সন্তানৰ সাধ ।

পুত্র-পুত্রী যিবা পায়, ক্রীণ আয়ু ক্রীণ কায়
অশ্বৰ বংশত যেন গাধ ॥ ২৯

ভাবতব নব বংশ, হেন মতে ভৈলা ধ্বংস
বিষয় সন্তোগ সাব কৰি ।

বিষয় আশাত মন, সমস্তবে নিয়োজিল
লাস-বিলাসৰ ধ্যান ধৰি ॥ ৩০

সি সময় ভাবতব, ইংৰাজেই অধীশ্বৰ
নিৰ্ভয়ে ভৈলন্তু অভিষেক ।

হুই চক্ষে ধূলি হানি, চোঙালৰ বস্ত্ৰ আনি
 ভুঞ্জে যেন হুই চিহ্ন লোক ॥৩১
 যেহেন পক্ষীক ধৰি, হুই পাখা ছেদ কৰি
 স্নেহে পোহ মনাবাক চারে ।

ভাৰত আমাৰ বুলি, লালসাৰ জিহ্বা মেলি
 দেশক শোষিল নানা ভাৱে ॥৩২

ভাৰতীয় সমাজত, শিল্প, ব্যৱসায় যত
 তাকো কোশলেৰে নিলা হৰি ।

ভাৰতৰ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ, ধন-বস্ত্ৰ, বেদ-শাস্ত্ৰ
 যত পাৰে নিলন্ত বিচাৰি ॥৩৩

স্বভাৱে চৰিত্ৰ হীন, নৈতিক বাসনা হীন
 হয় যাৱে ভাৰতৰ লোক ।

মদ ভাঙ আক কানি, সৰ্বস্থানে দিলা আনি
 পাৰে মানে সকলে পিয়োক ॥ ৩৪

এতেকতে ভাৰতৰ ভৈলা হেন পৰিণাম
 দাৰদ্ৰাৰ কৰাল গ্ৰাসত ।

ধ্বংস ভৈলা জাতি ধৰ্ম্ম, অভিষেক ভৈলা কৰ্ম্ম
 যেয়ে যিবা দেখে সম্মুখত ॥ ৩৫

তথাপিতো অন্নহীন, ছিন্নবস্ত্ৰে যায় দিন
 কৰে সৰে মৃত্যুক আহ্বান ।

ভিক্ষা পাত্ৰ লই হাতে, কুলী নামে দেশে দেশে
 নিকপায়ে কৰন্তু ভ্ৰমণ ॥ ৩৬

এতেকতে ভাবতব, দেখি অপমান ঘোব

নসহিল জগত ঈশ্বর ।

অংশকপে অরতবী, মনুষ্য শরীর ধৰি

গান্ধী নামে ভৈলন্ত প্রচার ॥ ৩৭

নিন্দা অভিমান ত্যাগী, যেন যোগসিদ্ধ যোগী

ত্যাগেই সাধনা করি সাব ।

মহাত্মা গান্ধী নামত, জগতত ভৈলা খ্যাত

নগ্ন বেশ বিশ্ব-মন চোব ॥ ৩৮

সত্যক সাবধি করি, অহিংসা অস্ত্রক ধৰি

একতার মহাবেত্ত সাজি ।

পৰদাস ভাবতব, ভৈলা গান্ধী মুক্তি বধা

জগতব জনগণ বাজি ॥ ৩৯

সমস্ত ভাবত স্মৃত প্রাণে প্রাণে ভাতৃহত

স্নেহ ডোণে করিলা বন্ধন ।

ক্ষৌণকপে করি ধনি, শুনাই অহিংস বাণী

দিলা সরে বিজয় সন্ধান ॥ ৪০

শ্রীগান্ধী নিগদতি, শুনা কথা অবাহতি

দেশপ্রাণ যত সাধুমতি ।

ভাবতব সিংহাসন, বাঞ্জন তি আচরণ

ধৰ্ম্মব স্কন্ধত মাত্র শ্রুতি ॥ ৪১

ধৰ্ম্ম করি পৰিহার, আনিলা দুৰ্দশা ঘোব

নষ্ট ভৈল অতীত গৰিমা ।

সরে সত্যাত্মী হই, অহিংসা নীতিক লঠ
প্রচাৰাহা জাতিৰ মহিমা ॥ ৪২

ভাতৃ-ভগ্নী নব-নাৰী, কৰা সবে ধৰাধৰি
একতাত অসাধ্য সাধন ।

বহু জল লগ লঠ, সমুদ্ৰ নামত বয়
দেখা কেনে অলজ্বা জীৱন । ৪৩

মিলি বহু বাষ্পচয়, মহা মেঘ খণ্ড হয়
তাপময় সূৰ্য্যক ঢাকয় ।

বহু শিল মিলিজুলি, উচ্ছিত মহান গিৰি
কেছ লজ্জিবাদ নপাবয় ॥ ৪৪

নিজ কণ্ঠে অন্নবস্ত্ৰ, শুউক সৱাৰ অস্ত্ৰ
ৰজা আৰু ধনী সভ্যতাত ।

সুখ ক্ষীৰি ধুবন্ধৰ, ভাৰত-শোষক দল
লুপ্ত হোক ভাৰত বকুত ॥ ৪৫

ভাৰতৰ জনগণ, পাই সিটো সমিধান
অহিংসা, অক্ৰোধ উদ্যমত ।

স্বৰাজ স্বাধীন চাই, গৈলা সৰে আগুৱাই
শক্তিবন্ত ৰজাৰ কাষত ॥ ৪৬

ভাৰতৰ অধিপতি, যেন বলী মহাৰথী
ধৰিলন্ত বিপুল শক্তি ।

অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ অগণন, ধ্বংসাত্মক অভিযান
দশোদিশে কৰন্ত দীপিতি ॥ ৪৭

তথাপি বলিলা প্রজা, শুনিয়ো কপটী বজা
এবিয়োক ইটো চতি-মাত ।

আমাব ভাবত আই, তোমাব শাস্তত নুই
জানি এৰা ভাবতৰ প্ৰীতি ॥ ৪৮

জানাহা নিশ্চয় তুমি, আমাব ভাবত তুমি
জন্ম স্বত্ব স্বৰাজ আমাব ।

আমাবেই কচিকব, জল বায়ু অন্নাতাব
আমি মাত্ৰ ভাবত ঈশ্বৰ ॥ ৪৯

এতেকে কহিলো সাব, স্বদলে ভাবত ছাড
উভয়ে বহৌক মন প্ৰীতি ।

কৰ্ম্মরন্ত মনুষ্যাব, কীৰ্ত্তি ধৰ্ম্ম মাত্ৰ সাব
জানি ত্যজা বিপৰীত মতি ॥ ৫০

ভাবত শাসক বজা, ত্যজিল পমুৱা প্ৰজা
পাই তেন বাক্য ভাবতৰ ।

স্বার্থাৰ্থেয়ী প্ৰণাক, যতেক পাষণ্ড লোক
মনোহুংথে ভৈলন্ত অহুৰ ॥ ৫১

অষ্টাধিক দশ শত, উনসত্তৰ শকাব্দত
শুক্ৰবাৰ উনত্রিশ জাৱণ ।

ভাবত স্বাধীন ভৈলা, গান্ধীৰেসে লীলা খেলা
বুদ্ধিবাহা যতেক নিপুণ ॥ ৫২

জানি ত্যজি হিংসাচয়, ভজিয়ো গান্ধীৰ পায়
সৱে ধৰা তান উপদেশ ।

যদি বৃদ্ধা শাস্ত্র সাব, ইটো গান্ধী মনস্তব
 হৈব সত্য যুগৰ বিকাশ ॥৫৩
 কঠো আমি প্রতি প্রতি, জাতি ধৰ্ম ভেদ নাতি
 নাথাকিব আৰু ভাৰতব
 নব নাথী ভাৰতব. গান্ধী সেৱা কৰি সাব
 হোৱা ভাগৱতী ধৰ্মপৰ ॥৫৪
 সত্য সনাতন মত, এহিসে ভক্তৰ তত্ত্ব
 মনুষ্যৰ ধৰ্ম অর্থ কাম ।
 জ্ঞানি সমজায়ে বেটি, কৃষ্ণ নাম গুণ স্মৰি
 ডাক ছাৰি বোলা কৃষ্ণ ৰাম ॥৫৫

পদ ।

অনন্তবে শুনা সমজ্যাব যত জন ।
 স্বৰাজ স্বাধীন লাগি গান্ধীৰ যতন ॥
 গান্ধী উপদেশ কথা মকবন্দ বিন্দু ।
 গান্ধী গীতা পদচয় ভক্তি বহু সিদ্ধ ॥৫৬
 ভূমুকনি হস্তে যেন সদা বহে জল ।
 চন্দ্র হস্তে বাহিবয় কবণ উজ্জল ॥
 হেনমতে ধৰ্ম-কৰ্ম গান্ধী বখানয় ।
 মন বাক্য আৰু আত্মা ব্রহ্মে কৰি লয় ॥৫৭

এতেকে গান্ধীয়ে গীতা জীৱন্ত স্বৰূপ ।
 ভাৰতৰ লোকে দিলা মনুষ্যত্ব ৰূপ ॥
 * অষ্টাদশ নীতি শ্ৰেণীৰণ বিবোচনে ।
 দিলে উপদেশ নব-নাৰী সৰ্ব্বজনে ॥৫৮
 ধন্য অৰ্থ কাম আৰু মোক্ষ ফল লাগি ।
 ভাৰতৰ নব-নাৰী সৰে হোক আগি ॥
 অভাৱত দূৰ হৈব চমু গোটা পাপ ।
 কৰ্ম বিপৰ্য্যয়ে নিমিলিব শোক তাপ ॥৫৯
 কদাপি নুচুব আৰু কৰ্মহীন দোষে ।
 নকৰে অকৰ্ম যেন অভাৱৰ ৰোধে ॥
 তেবে জন-সেৱাকাঙ্ক্ষা হৈব লোকচয় ।
 সেয়ে হলে ব্যক্তি জাতি উন্নতি মিলয় ॥৬০

* ১। সাম্প্ৰদায়িক ঐক্য ২। অস্পৃশ্যতা বৰ্জন
 ৩। মাদকতা নিবারণ ৪। শাস্তি ৫। আন গাৰ্হীয়া
 শিষ্টা ৬। গাৰ্হী চাফ-চিষ্টা ৭। নতুন বা বুনি-
 দাদী শিক্ষা ৮। বঙ্গসিমান লোকৰ শিক্ষা ৯। নাৰীৰ
 উন্নতি ১০। ব্যক্তিগত স্বাস্থ্য-বিজ্ঞান ১১। প্ৰাদেশিক
 ভাষা ১২। বাষ্টৰা ১৩। আৰ্থিক সমতা প্ৰতিষ্ঠা
 ১৪। কৃষক ১৫। শ্ৰমিক ১৬। আদিবাসী
 ১৭। কুটুম্বগী ১৮। ছাত্ৰ ।

এতেকে মঙ্গল চিস্তি ভারত প্রকার ।
 গান্ধী নিগদিত শুনা ভাষক নব ॥
 সমস্ত পীড়নে মৃত্যু জন্ম পরিণতি ।
 জানি মৃত্যু ভয় ত্যজি হই দৃঢ় মতি ॥৬১
 হিন্দু মুছলিম কিশা যতেঃ স্বষ্টান
 সমস্তয়ে ভাতৃ-ভগ্নী ঈশ্বর সম্মান ॥
 অহিংসা অচরিতব্য নীতি দিয়া মন ।
 সর্বকায়ে সৰ্ব কৰা নব নারী জন ॥৬২
 ব্যক্তি জাতি বৈদেশিক নিশ্চয় উন্নতি ।
 সেয়ে হৈব বঙ্কনার স্বৰ্গ রাজ্য এটি ॥
 ক্ষিত্তির না হৈব নাতি স্বৰ্গ বলি স্থান ।
 স্বৰ্গ আৰু নৰ্ক ধৰণীতে বিদ্যমান ॥৬৩
 নাতি যৈত প্রভু দাস মালিক শ্রমিক
 নাতি যৈঃ মদ আদি নিঃসেৱক ॥
 নাহি যৈত ঘৃণা ঘৃষ মানৱ মাজত ।
 শ্ৰেষ্ঠ শ্রম আৰু ভক্তি সদায় বেকত ॥৬৪
 নারী কিম্বা পুৰুষৰ নাহি ব্যভিচার ।
 স্ত্রী-স্বামী ভিন্ন মানে ভগ্নী সহোদৰ ॥
 ঈশ্বৰৰ সেৱা লাগি কৰে কায় কৰ্ম্ম ।
 জন-সেৱা দেশ-সেৱা মানে মহা ধৰ্ম্ম ॥৬৫
 মনুষ্যৰ মনুষ্যত্ব শিক্ষা নচাড়য় ।
 ধৰ্ম্ম অৰ্থ কাম মোক্ষ কৰ্ম্মত মিলয় ॥

সেই দেশ স্বৰ্গ-ৰাজ্য বৃজ্জবা নিশ্চিত ।
 অত্ৰোহ শকতি যোগে হয় সুবন্ধিত ॥৬৬
 এতেকে বৃজ্জবা নিষ্ঠ যত মহা মতি ।
 গান্ধী আচৰিলা যত ধৰ্ম্ম কৰ্ম্ম নীতি ॥
 সমস্ত নীতিৰে মূল ধৰ্ম্ম ভাগৱতী ।
 যাক আচৰিলা যত বিধিৰ সন্ততি ॥৬৭
 যাজ্ঞবল্ক্য দত্তাত্ৰেয় মৰীচাদি ঋষি ।
 হেন ধৰ্ম্ম শিকারন্ত লোকক হৰিষি ॥
 যাবত নলৱে নৰ ধৰ্ম্মৰ আশ্রয় ।
 আপোনাক তাৰিবাক শকতি নহয় ॥৬৮
 এতেকতে ধৰ্ম্ম ভিন্ন আন কাম্য নাই ।
 ধৰ্ম্মৰ গুণত জন্ম-জাতি পবিত্ৰয় ॥
 সমস্ত ধৰ্ম্মৰ মূল মনুশাস্ত্ৰ গঢ়ি ।
 ঈশ্বৰ অপ্ৰিয় কাৰ্য্য পৰিহাৰ কৰি ॥৬৯
 বৈষয়িক কাৰ্য্যে গৃহা কৰিব হৰিব ।
 এয়েই পৰম ধৰ্ম্ম সমস্ত নৰৰ ॥
 ভাগৱতী ধৰ্ম্ম বৃগি ডাক বখানয় ।
 সেহি ধৰ্ম্মে পূৰ্ব্ব কৰ্ম্মফল কৰে ক্ষয় ॥৭০
 মনুশাস্ত্ৰ আৰু স্বান্ধা যজ্ঞশাস্ত্ৰ জীৱন ।
 সমস্তয় প্ৰবৰ্ত্তয় ধৰ্ম্মৰ কাৰণ ॥
 মনুশাস্ত্ৰ ধৰ্ম্মে হোক জগত উন্নত ।
 ঈশ্বৰৰ মহাদান নৰ সমাজত ॥৭১

ইসৰ মুবজি যিবা পেটক পোষয় ।
 পশুৰ সদৃশ সিটো বুজিবা নিশ্চয় ॥
 চৰ্ভেত মনুষ্য জন্ম মাত্ৰ বিড়ম্বনা ।
 জানি কায়-বাক্যে কৰা ধৰ্ম্মৰ সাধনা ॥৭২
 ধৰ্ম্মেই নবৰ আত্মোন্নতিৰ সোপান ।
 আত্মোন্নতি জাতি দেশ উন্নত কাৰণ ॥
 এতেকে বুজিবা ধৰ্ম্ম সৰাভো প্ৰধান ।
 ধৰ্ম্মৰ কাৰণে মাত্ৰ কৰ্ম্ম নিকপণ ॥৭৩
 নিৰ্ম্মল কৰ্ম্ম যি সেয়েই তপ ব্ৰত ।
 বিশ্বৰ টুল্লতি হেন কৰ্ম্মে প্ৰতিষ্ঠিত ॥
 আন কিবা দেৱগণে ধৰ্ম্ম বন্ধা কৰি ।
 জগতত প্ৰবৰ্ত্তন্ত কৰ্ম্মক আচৰি ॥৭৪
 নিজী কৰ্ম্ম তিল মানে কেহু নচাৰয় ।
 আপোন শক্তি বলে লোকক পালয় ॥
 সাক্ষাত দেখাহা ইন্দু তিনি লোক পালে ।
 আপোন ইচ্ছায় বৰিষন্ত কালে কালে । ৭৫
 বৰ্ণে দিলন্ত পানী অগ্নি দিলা জুই ।
 বায়ুই বতাস দানে জীৱন বক্ষয় ॥
 চন্দ্ৰ সূৰ্য্য শীত ভাপ অপূৰ্ব পোহৰ ।
 সময়ত উদয়ন্ত নাহি ব্যভিচাৰ ॥ ৭৬
 এতেকে বুজিবা পৰ উপকাৰ কৰ্ম্ম ।
 নব কিস্মা দেৱতা সৰ্ব্বো মহা ধৰ্ম্ম ॥

ইসে ভাগৱতী ধৰ্ম বুজিবা নিশ্চয় ।
 মনুষ্যৰ যথোচিত কৰ্ম আচৰয় ॥ ৭৭
 পদ্মৰ পত্ৰত যদি ভেকুলীৰ বাস ।
 পদ্ম মধু চুহিবাক নাহি তান আশ ॥
 ধৰ্মহীন মানৱৰ হেন পটন্তৰ ।
 কিছু মনুষ্যক মনুষ্যত্ব অধিকাৰ ॥ ৭৮
 ভণিলন্ত কালিদাস ৰজা এহিমান ।
 মনুষ্যৰ মনুষ্যত্ব যত মহা গুণ ॥
 ধাৰণ কৰণ হেতু ধৰ্ম নাম কয় ।
 জন-সেৱা কৰি লোকে ধৰ্মক ৰক্ষয় ॥ ৭৯
 এতেকতে জন-সেৱা লোকৰ আশ্ৰয় ।
 পৰ উপকাৰ ভিন্ন আশ্ব শক্তি নাই ॥
 জ্ঞানি নিৰন্তৰে কৰা তৰিবাৰ কাম ।
 জন্মৰ সাফল্য হোক বোলা বাম বাম ॥ ৮০

ছবি ।

গান্ধী উপদেশ বাণী, ভাগৱতী ধৰ্ম জ্ঞানি
 নৰ-নাৰী মানিবা সদায় ।
 জ্ঞানী বা অজ্ঞানী নৰ, সমস্তৰে অধিকাৰ
 বিধিনি ৰহিত সৰ্বদায় ॥ ৮১

মালাগে লাক্ষণ বাজ, যোগ মার্গে নাহি কাজ
শাস্ত্রজ্ঞানে নাহি প্রয়োজন ।

বৈশ্য, শূদ্র, নব নাবী, ইটো ধর্ম অধিকারী
নাহি জাতি কুলব বান্ধোন ॥ ৮২

মাত্র হিংসা পবিত্র, জন-সেবা মনে ধরি
নিজ নিজ কর্ম অনুকূলে ।

অপরিত্র অজ্ঞমতি, হোরস্থ পবিত্র আতি
আক সূত্রে বুজিবা স্বরূপে ॥ ৮৩

যতেক বিষয় কর্ম, সকলো দেহব ধর্ম
ত্যাগিবাক নাহি প্রয়োজন ।

অল্পদিনে মাধরব, ভক্তি বসে ধৌত তৈয়া
আপোনার সাধিয়ে কল্যাণ ॥ ৮৪

এতেকে বুজিবা তব, ভাগবতী ধর্ম মত
জগতত অতি উপায় ।

আক আগ্রহয় যিটো, বুদ্ধিত চতুর সিটো
অরহেলে আত্মাক তবায় ॥ ৮৫

যদাপি শুলভ হয়, লোকে কেনে নধরয়
যদি বোলা হেনয় বচন ।

শুনা তার প্রত্যুত্তর, যাউক সংশয় ঘোর
হেন ভৈল দ্বিজব কাবণ ॥ ৮৬

ঈশ্বরব অভিপ্রায়, আশাত নিবাস ইই
বিষয়ত এবিয়া আক্ৰোশ ।

শুভ কর্ম ত্রুত ধরি, দেশ, জাতি সেৱা কৰি

‘মনুষ্যত্ব কৰোক বিকাশ ॥ ৮৭

বল বীৰ্য্য আয়ু লাগি, হউক সংযমী যোগী

জ্ঞান অথৈ ধৰিৱন্ত ধ্যান ।

আত্মাৰ মঙ্গল লাগি, ভোগ অস্তে হোক ত্যাগী

ভাগৱতী ধৰ্ম্মৰ লক্ষণ ॥ ৮৮

এতেকতে অতীজত, মহা মহা জ্ঞানী যত

দেশ জাতি ব্যক্তিৰ কাৰণ ।

দেখুৱাই ভাগ দান, উচুৰি আপোন প্ৰাণ

সাধিলন্ত জীৱৰ কল্যাণ ॥ ৮৯

হেনয় জাতীয় শিক্ষা, হইলন্ত গুৰু দীক্ষা

দ্বিজসৱে গুৰুগিৰি কৰে ।

নানা মুনি নানা মত, লোকত কাৰে বেকত

যাৱে ধৰ্ম্ম বুজিব নাপাৰে ॥ ৯০

মুৰজে মনুষ্য কর্ম, কায় ক্ৰেশে ভৈলা ধৰ্ম্ম

গৃহ তাজি ধৰম বথানে ।

তেন ধৰ্ম্ম লোকে ধৰি, ভৈলা মাত্ৰ ভিক্ষাহাৰী

তৰ্কবাদে চিন্তভ্ৰম আনে ॥ ৯১

কেহ গুৰু দীক্ষা পাই, উদ্দেশ্য বিহীন হই

মাত্ৰ কর্মে অৰ্থ উপাৰ্জ্জয় ।

মুৰজয় ভোগ দান, অৰ্থক সাধিবে মন

ধৰ্ম্মাধৰ্ম্ম কিছু নগণয় ॥ ৯২

কতজনে ভারে মনে, কার্য্য অবসৰ মতে
কিবা বয়সত বৃদ্ধ হলে ।

আচৰিবোঁ ভক্তি ধৰ্ম্ম, কৰিবোঁ নিম্পাপ কৰ্ম্ম
গারে আৰু হৰি সেৱা মিলে ॥ ৯৩

কেহুজনে ব্ৰত ধৰি, কিবা উপবাস কৰি
কিবা তেজস্কৰ খাদ্য ত্যজি ।

শৰীৰৰ তেজ শক্তি, ধ্বংসকাৰী ত্ৰিভয়াবৃদ্ধি
দেখুৱাই হয় ধৰ্ম্মধ্বজী ॥ ৯৪

হেন মতে ধৰ্ম্ম মত, তামসিক ব্ৰাহ্মপথ
*ত্ৰিবিধ অজ্ঞতা অভিহিত ।

বিপ্ৰৰ কাৰণে হেন, ধৰ্ম্ম নামে উৎপীড়ন
মলুষ্যত্ব হয় অঙ্কুৰিত ॥ ৯৫

বিষয়াত স্পৃহা হীন, বিলাসতো নাহি মন
ব্ৰহ্মক চিন্তিয়া ধৰে ধ্যান ।

দেশ ব্ৰতে মহাভাগী, স্বার্থহীন মহাত্মাগী
আছিলন্ত পূৰ্ব্ব দ্বিজগণ ॥ ৯৬

সমস্ত কাৰ্য্যৰ স্ৰোত, ভগৱন্ত অভিমুখে
কায়-মনে অভিহিত হয় ।

* (১) মানৱ ধৰ্ম্মৰ মূল উদ্দেশ্য কি ?

(২) ধৰ্ম্ম সাধনৰ কৰ্ম্মকাণ্ড কি ?

(৩) ধৰ্ম্মৰ লগত দেহ প্ৰাণ বা আত্ম বাহ্যৰ
সম্বন্ধ কি ?

ঈশ্বর অপ্রীতিকর, সর্বকাৰ্য্য নিবন্ধর

কায়-চিন্তে সংযমে তেজয় ॥ ৯৭

হেন পশ্ব কবি ত্যাগ, যেরে বাঙ্ছিলেক ভোগ

বিলাসতো মহা মোহ গৈলা ।

ঐশ্বৰ্য্যে মিলায় ভোগ, হই তাস্তে অনুৰাগ

আত্মধৰ্ম্মে বহির্ভূত ভৈলা ॥ ৯৮

যতেক ব্রাহ্মণ গণ, কবি পাঠে আলোচন

আপোন কুলর চিত্তি হিত ।

কবিবাক অথ সিদ্ধি, বচিলা পূজার বিধি

যার যেন চিন্তা অদভূত ॥ ৯৯

ঘাটে বাটে তীর্থস্থানে মহেঁসে মজ্জল আনে

বিনা আৰ্থে মন্ত্ৰ নকণয় ।

সেয়েতে বেদর ধৰ্ম্ম, সেয়ে মন্ত্ৰযাৰ কৰ্ম্ম

বড়া প্রজা লোকত বটয় ॥ ১০০

হেনমত শাস্ত্রচয়, বোলে তাক্ষ বামানয়

মোঠিলচ অজ্ঞানী জনক ।

মহা মহা জ্ঞানীগণ, সি শাস্ত্রত নেদে কাণ

কৰ্ম্মে আৰাধয় ঈশ্বরক ॥ ১০১

বিষ্ণু ত্রিলোকর ঈশ, দেৱগণো তান দাস

বিষ্ণুর আড্ডাক সদা লই ।

অগনিযে দিলা জুঠ, সূৰ্য্যো দীপ্তি ত্রাপময়

চন্দ্রে নিশা উজ্জল কৰয় ॥ ১০২

বকণেসে দিলা জল, আপুনিয়ে ফলে ফল
আপুনিয়ে 'পকি সবি পৰে ।

হেন দয়াময় হৰি, তাহান সেরাক এ'ৰ
কোনেনো আনক পূজা কৰে ॥ ১০৩
নাহি কিছু কায় ক্ৰেশ, অশৌচত নাহি দোষ
নলাগয় পূজা অহুষ্ঠান ।

কায় কৰ্ম বাকাচয়, অৰ্পিয়ো হৰিৰ পায়
ইসে ধৰ্ম সৱাত প্ৰধান ॥ ১০৪

মহাত্মা গান্ধীৰ মত, সমস্ত শাস্ত্ৰৰ তত্ত্ব
সেৱা লাগি কৰ্ম বথানয় ।

মজুঘাৰ মহাধৰ্ম, নাহি আৰ হেন কৰ্ম
অপ্ৰয়াসে সদগতি মিলায় ॥ ১০৫

এয়ে ভাগৱতী ধৰ্ম, গান্ধী উপদেশ কৰ্ম
জগতকে সুহৃদ মানয় ।

কৃষ্ণৰ বহস্য জানি, সুহৃদ বিশ্বাস আনি
কৰ্মে ৬নসেৱা নছাৰয় ॥ ১০৬

পিতৃৰ কাৰণে যেন, পিণ্ড দিয়ে পুত্ৰগণ
ভৃত্য কৰ্ম প্ৰভুৰ কাৰণ ।

হৰিৰ সন্তোষ বাবে, সমস্ত বিষয় কৰ্ম
নাহি চিন্তে মায়াৰ বন্ধন ॥ ১০৭

দেখন্তে কৰ্মত মতি, ফলে নাহি আসক্তি
পৰ উপকাৰ লাগি সাধ ।

সুখ হুখ বোগ ভয়, পূৰ্ব কৰ্ম্ম অতিশয়
 জানি মানে আত্মাত প্ৰবোধ ॥ ১০৮
 যদি বোলা পুনঃ বাণী, ভাল হুবুজিলো আমি
 ভাগৱতী ধৰ্ম্মৰ লক্ষণ !
 ভাগৱতী ধৰ্ম্ম নাৱে, সংসাৰ তৰিণা য়েৱে
 শুনা আৰু যুক্তি বচন ॥ ১০৯
 দেশাচাৰে কুলাচাৰে, যতেক কৰ্ম্ম আচৰে
 লৌকিক বৈদিক যত কৰ্ম্ম ।
 শিক্ষা-দীক্ষা উপাৰ্জন, গৃহ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰণ
 মন্ত্ৰুশ্বাৰ যথোচিত কৰ্ম্ম ॥ ১১০
 এক মত এক ভাৱে, ঈশ্বৰ কৃষ্ণৰ পাৱে
 অৰ্পিব সিসৱ ধন্য কৰ্ম্ম ।
 সেয়ে ভাগৱতী ধৰ্ম্ম, নবৰ কৰ্ত্তব্য কৰ্ম্ম
 সেয়ে মাত্ৰ লোকৰ স্বধৰ্ম্ম ॥ ১১১
 অজ্ঞমতি নবগণ, পূজি দেৱ-দেৱী গণ
 কদাচিত পায় তুচ্ছ ফল ।
 প্ৰভুক এৰিয়া যেন, দাসৰ ওচৰে মাগি
 পায় মাত্ৰ খুদ এক গাল ॥ ১১২
 সপোনত পোৱা ধনে, ধনী হয় কোনো জনে
 ইটো যদি আশ্চৰ্য্য নহয় ।
 পূজি দেৱ দেৱী গণ, হোৱন্তু ঐশ্বৰ্য্যৱান
 হেন পটন্তৰ ইটো হয় ॥ ১১৩

কৰ্মফল অনুযায়ী, ঐত তৈত জীৱে পায়

আছে সৰ্ব শাস্ত্ৰৰ সন্মত ।

কৰ্ম ফলে দৈৱবিধি দিনা কৰ্মে নোহে সিদ্ধি

কৰ্মেমে মিলায় ধনবিত ॥১১৪

জানি সৱে কৰ্ম নেবা কৰ্মে হৰি-সেৱা ধৰা

থাকে মানে শক্তি দেহত ।

ভক্তি সমে কৰ্ম যোগ মনুষ্যৰ মহা ভোগ

নিষ্ঠ নিষ্ঠ মানিবা মনত ॥১১৫

সত্য ত্ৰেতা আদি কালে বায়ুক নিৰোধি বলে

নিৰাহাৰী যোগী ৰক্ষিচয় ।

তথাপিতো ফল মূল সময়ে কৰে আত্মাৰ

বিনা কৰ্মে 'সয়ো নিমিলয় ॥১১৬

কৰ্মৰ কাৰণে সৃষ্টি কৰ্ম কৰে সৃষ্টিপতি

ইকাৰণে অৱতাৰ হয় ।

স্বাস্থ্যৰ নৰগণ সৱেও কৰ্মৰ ভাৰীন

বিনা কৰ্মে কেই নতৰয় ॥১১৭

হেনয় কৰ্মক এৰি ভিক্ষাপাত্ৰ হাতে ধৰি

যিটো হৈব ঈশ্বৰ ভকত ।

মিছা তাৰ দেহভাৰ মানৱ নামেমে সাৰ

কৃষ্ণে যেন কহিলা পাৰ্থত ॥১১৮

ভগিন্তু কালিদাস, স্মৰ্জল যাৰ আশ

ইহ পৰকাল দুয়ো ঠাই

ভাগরতী ধর্ম নেবা, নিবন্তর কর্ম কবা
 আত্মশক্তি আত্মাত জগাই ॥১১৯
 লোকে হৈবা মহামতি, উপাজ্জিবা ধর্ম কীর্তি
 মোক্ষ আদি চতুর্বর্গ ফলে ।
 জানি কবি হিত কাজ হবি নাম কবা বাজ
 কৃষ্ণ কৃষ্ণ ঘোষি উচ্চ বোলে ॥১২০

পদ

অনন্তরে শুনিয়েক যত শুভাশয় ।
 পার্থক্য সৎশোধি কথা গীতাত কহয় ॥
 শ্রীকৃষ্ণ নিগদতি শুন্য কুন্তীসূত ।
 কর্ম জ্ঞান ভক্তি যোগে শুদ্ধ কবা চিত্ত ॥১১১
 যোগ অর্থে বুদ্ধি কপ যুকুতি নিশ্চয় ।
 কর্মজ্ঞান ভক্তি সমে প্রকাশ কবয় ॥
 তাক্স বুলি সর্বশ্রেষ্ঠ জ্ঞান ভক্তি যোগ ।
 গেয়ে ভাগরতী ধর্ম নবজন্ম ভোগ ॥১১২
 স্বধর্মত থাকি কবি নিষ্কাম কবম ।
 পত্নী-পুত্র বান্ধবক কবে উপশম ॥
 যতেক কবয় মানে দত্ত দ্বৈষ এবে ।
 ঈশ্বর আজ্ঞায় বুলি মাত্র কৃত কবে ॥১২৩

মূঢ়েরে তেওঁক আক কঙ্কর বন্ধনে ।
 স্বভাৱকে ভৈলা মুণ্ড জীৱন মৰণে ॥
 দেৱ সিদ্ধ নৰ পশু পুণ্ড পৰ্য্যন্ত !
 কঙ্কন আসক্তি হহ কঙ্কত ভ্ৰমন্ত ॥১২৪
 জীৱমাতে কঙ্কময় সকলো জীৱন ।
 তাজিব নপাৰে কেহু কঙ্কৰ বন্ধন ॥
 আক ডানি কঙ্ক পৰিণাম লক্ষ্য এৰা
 স্ব স্বৰ্গক বন্ধি তুমি স্ব স্ব যুদ্ধ কৰা ॥১২৫
 ক্ষত্ৰিয় জনৰ যুদ্ধ স্ব স্ব শ্ৰেষ্ঠতৰ ।
 সম্মুখত পাই কেনে কৰা পৰিহাৰ ॥
 যুদ্ধত মৰিলে তুমি স্বৰ্গক লভিবা ।
 জয়া ভোলে পৃথিৱীত ৰাজত কৰিবা ॥১২৬
 ইতকালে যশ মান পৰকালে পুণ্য !
 ইত্যাহু আৰ্জ্জলি বুলি নৰ জন্ম ধন্য ॥
 গুণাৱীত নিজানন্দ শুদ্ধ ব্ৰহ্ম মই ।
 নাতি মোৰ আদি অশ্ব স্বৰূপ নিৰ্ণয় ॥১২৭
 তথাপিতো হৃচ্ছাতেই নানা ৰূপ ধৰি ।
 কৰ্ম্মৰ কাৰণে আছো সৃষ্টিক প্ৰচাৰি ॥
 প্ৰলয় কালত যেনে সৃষ্টিৰ ৰিলয় ।
 বীজৰূপে কৰ্ম্মফল তথাপি থাকয় ॥১২৮
 যেতিয়া সৃষ্টিৰ পুনঃ আৰম্ভণ হয় ।
 সেই বীজৰেই আক অক্লব গজয় ॥

সেই অকুবেই জন্ম মৃত্যু সুখ দুঃখ ।
 স্বভারে ডুজিব জীৱ কহিলো বিশেষ ॥১২৯
 এতেকে কৰ্ম্মক সাধু সৱে যজ্ঞ কয় ।
 হেন কৰ্ম্ম ত্যাগী ভৈলে 'সন্ন্যাস' নহয় ॥
 অনাসক্ত হই কৰ্ম্মফল ত্যাগ কৰে ।
 তাহাঙ্ক সন্ন্যাস বোলে সাধুসহ নৰে ॥১৩০
 এতেকে বুজিবা সৱে নিশ্চয় নিশ্চয় ।
 ভক্তি জ্ঞান যোগে যিবা কৰ্ম্ম আচৰয় ॥
 বিষয়ৰ মোহ মদে লজ্জিবে নাপাৰে ।
 পত্ম পত্নক যেন পানীয়ে নধৰে ॥১৩১
 অগ্নিৰ লগত যেন ধোৱাৰ উদয় ।
 জলন্ত অগ্নিক চাকিবাক নপাৰয় ॥
 আপোন কৰ্ম্মতো যদি থাকে কিবা দোষ
 পৰ উপকাৰী ভৈলে সৱে হয় নাশ ॥১৩২
 এহি তেতু নব-নাৰী ভ্ৰম পৰিতৰা ।
 স্বধৰ্ম্মত থাকি কৰ্ম্মপন্থ অনুসৰা ॥
 এয়েই গান্ধীৰো মত বুজা নিষ্ঠসাৰ ।
 পৰ অপকাৰ কাৰ্য্য কৰি পৰিতাৰ ॥১৩৩
 গৃহ সামাজিক কিবা দেশৰ কাৰণে ।
 কৰিব সমস্ত কৰ্ম্ম কৃষ্ণ প্ৰীতি মনে ॥
 ঈশ্বৰ নোহে জানা হেন অভিপ্ৰায় ।
 ঈশ্বৰে সেৱক লোক কৰ্ম্মহীন হই ॥১৩৪

তেন অভিপ্রায় ভৈলে সৃষ্টি নিয়ন্ত্ৰণ ।
 বুদ্ধি মন ভূতগণে কিবা দৰকাৰ ॥
 বোকা কোমোঁৰাৰ দৰে গঢ়িলেহেতেন ।
 এতেকে মনুষ্য জন্মে কৰ্ম্ম প্ৰয়োজন ॥১৩৫
 বিশেষত পশু পক্ষী প্ৰাণী নিৰন্তৰ ।
 সমস্ত আহাৰজীৱি বিষয় আকুল ॥
 সিসাৰে স্থখেৰে খাই উদৰ পোষয় ।
 মানুহে নিজীয়ে জানো কল-মূল খাই ॥১৩৬
 মানুহৰ মনুষ্যই কৰ্ম্মৰ লগত ।
 কৰ্ম্মৰ কাৰণে মিলে মহা ভোগ বত ॥
 কৰ্ম্মৰ কাৰণে বিশ্ব ঐশ্বৰ্য্য পূৰ্ণিত ।
 বিশ্বৰ উন্নতি মানে কৰ্ম্মে প্ৰতিষ্ঠিত ॥১৩৭
 কৰ্ম্মৰ অভাৱে নৰ লয় পশুচাৰ !
 মনুষ্য নামত সিটো আনে খিলিঙ্কাৰ ॥
 ইহ পৰকালে নসাধয় কিছু অৰ্প ।
 জন্ম জীৱন মাত্ৰ কৰিলন্ত ব্যৰ্থ ॥১৩৮
 এতেকতে দঢ়তৰ ত্যাগ অন্তৰ্গতে ।
 আত্মাৰ প্ৰেৰণাময় কৰ্ম্মৰ ফলতে ॥
 শিক্ষা পথে আগুৱাই সাধিযো জয়তি !
 দেশ জাতি সমে প্ৰকাশিৰ আত্মোন্নতি ॥১৩৯
 ভণিলন্ত কালিদাস গান্ধী পাৱে নতি ।
 দূৰ হোক অন্তৰৰ স্বাৰ্থপৰ নীতি ॥

জন-সেৱা সমাদৰি পূৰ্ণ হোক কৰ্ম ।
মুখতবি বাতঃ হোক বামঃ কৃষ্ণ বাম ॥১৪

ছবিঃ।

বৈদিকৰ ধৰ্ম যত নানা কৰ্ম নানা মত
সমস্তৰে নাতি অধিকাৰ ।

ভাগৱতী ধৰ্মচয় যেন ৰাজ-মার্গ হয়
অধিকাৰ সমস্ত নবৰ ॥১৪১

মহাত্মা গান্ধীৰ মত সমস্ত শাস্ত্ৰৰ তত্ত্ব
কৰ্মে কৰে হৰিক আশ্ৰয় ।

সেয়ে ভাগৱতী ধৰ্ম সমস্ত নবৰ কৰ্ম
কৰ্ম ফলে জীৱক তৰায় ॥১৪২

ভূত আৰু বৰ্তমান সৃষ্টিকাৰ্য্য যতমান
সমস্তৰ কৰ্মৰ কাৰণ ।

শুদ্ধ সত্য যত কৰ্ম বুলি ভাগৱতী ধৰ্ম
প্ৰতি মন্থন্তৰে অঞ্চল ॥১৪৩

যত প্ৰজাপতিগণ ভূত আৰু বৰ্তমান
প্ৰবৰ্ত্তান্ত কৰ্ম্মক নিয়মি ।

এতেকতে মন্থন্তৰ বুলি কহে নিবন্তৰ
যত দেখা বেদ অমুগামী ॥১৪৪

স্বায়ম্ভুব স্বাৰোচিষ উত্তম আৰু তামস
আদি মনুৰংশ অসংখ্যাত ।

শুদ্ধ সত্য যত কৰ্ম বুলি ভাগৱতী ধৰ্ম
প্ৰবক্তাস্তু প্ৰজা সমূহত ॥১৪৫

কালে কালে ঋষি-মুনি মনে মনে অবগাহি
পৃথকে পৃথকে অৰ্থ কৰি ।

লোকে কহি প্ৰিয় ভাষ দেখ হেন উপদেশ
কায়-বাক্য আপুনি আচৰি ॥১৪৬

সমস্ত যুগতে সাৰ কৃষ্ণৰ ভকতি চাব
কৃষ্ণ মূৰ্ত্তি কৰাস্তু বেকত ।

ইকাৰণে মনুকাল বোলে এক মনুষ্য
সৱহিতি কহিলো সৱাত ॥১৪৭

মনুষ্য ধৰ্ম্মৰ সাৰ কৰ্ম ভিন্ন নাহি আৰ
কৰ্ম্মে কীৰ্ত্তি পুণ্য অতিশয় ।

কৰ্ম্মে আয়ু স্বাস্থ্য পায় কৰ্ম্মে শক্তিরন্ত হৰ
যুগে যুগে প্ৰমাণি আছেয় ॥১৪৮

কৰ্ম্মে মাত্ৰ লোক ধন্য একৈক কৰ্ম্মৰ পুণ্য
কহিবাক সীমা সংখ্যা নাই ।

সৰ্ব পাপ হয় ক্ষয় যশ মানে জয় জয়
পৰকালে মোক্ষপদ পায় ॥ ১৪৯

মেধাতিথি বৈবস্বত আন আন মনু যত
সাৱনি প্ৰভৃতি চৈধ্যজন ।

কণ্ঠ্যপ বশিষ্ঠ ভৃগু অগ্নিবা মৰীচি ক্রতু
 আদি মহা মহা ঋষিগণ ॥ ১৫০
 সত্যসেন সত্যব্রত ধ্রুৱ নল আদি যত
 যশিষ্ঠিৰ আদি নবপতি ।
 গঙ্গা নন্দা সবস্বতী দক্ষৰ যত নন্দিনী
 সাবিত্রী দ্রৌপদী সীতা সতী ॥ ১৫১
 লম্পট ইন্দ্রিয়চয় শুদ্ধ কৰ্ম্মে নিয়মায়
 ভাগৱতী ধৰ্ম্মক বক্ষয় ।
 এতেকতে সাধুৰ্ম্মতি বুলি সৱে পুণ্য কীৰ্ত্তি
 নিবন্তৰে মনত স্মৰয় ॥ ১৫২
 জ্ঞানি যত শুভাশয় গাজিয়ো মায়াৰ ভয়
 থাকা য়েৰে বিষয়ৰ পাশ
 স্নেহৰ পূজাৰ বুলি কৰ্ম্ম কৰী কুতুহাল
 নকৰিবা ফলাফলে আশ ॥ ১৫৩
 হৰিত শৰণ খুজি কাৰ্য্য কাৰণক বুজি
 জগতৰ কুশল কাৰণ ।
 কৰ্ম্ম কৰা সৰ্ব্বক্ষণ কৰ্ম্মেৰে দহৰ প্রাণ
 নিষ্ঠ নিষ্ঠ বুজিবা বচন ॥ ১৫৪
 দেশ জাতি জীৱনত উত্থান পতন যত
 কৰ্ম্মেৰে কাৰণ সমস্তৰ ।
 এতেকে বুজিবা সাৰ মুখ লুক মনুষ্যৰ
 কৰ্ম্ম ভিন্ন বিস্ত নাহি আৰ ॥ ১৫৫

ভগিন্দ্র কালিদাস স্নমজ্জল যাব আশ

ইহ পবকাল ছুয়ো ঠাই ।

ভাগরতী ধর্ম ধবা নিবজ্জব কর্ম্য কবা

আত্মশক্তি আত্মাত উগাই ॥ ১৫৬

দেখা যত জীব জাক বিয়পিছে দশোদিশ

বিনা কর্ম্মে ঠাটক নপাস্ত ।

কর্ম্ম লাগি উষমিষ কর্ম্মত মানয স্তম্ভ

কর্ম্ম আত্ম-শক্তিক ব্যাস্ত ॥ ১৫৭

ঐশ্বর্য সম্পদ ধন উদ্ধারন আত্মবণ

কবিছেতি কর্ম্মব বলত ।

সিসর সম্পদ দেখি, সমস্তয়ে মেলা আশি

ভোল হোরা কর্ম্মব চিন্তাত ॥ ১৫৮

যারে হয় কর্ম্মে মতি, আমার আনন্দ অতি

জাতিব চিন্তিলা মহাহিত ।

কম্ম পন্ত অনুসবি, ভারতক বন্ধা কবি

সরে গতি সাধিবা নিশ্চিত ॥ ১৫৯

তেরে বুলি মহামতি, সাধিবা ঈশ্বর প্রীতি

লাভ হৈব ধর্ম্ম আক কীর্ত্তি ।

মনুষ্য শকতি প্রাণ, ঈশ্বরব মহাদান

কৃষ্ণ কৃষ্ণ ঘোষিয়ে। সম্প্রতি ॥ ১৬০

হুজুৰি

শুনা সৰ্বজন, স্বৰূপ বচন
 কলিৰ কত মানৱে ।
 ভাগৱতৌ ধৰ্ম্ম, কায়-মনে বন্ধি
 শিক্ষাৰ অধীনে সৱে ॥ ১৬১
 জ্ঞান-বিজ্ঞানত, ভৈলন্ত পৰ্গত
 পালি ধৰ্ম্ম কৰ্ম্ম ত্ৰত ।
 কৰি আত্মোন্নতি, উজ্জ্বলিত ক্ষিতি
 বচিলা নৱ জগত ॥ ১৬২
 তেন শিক্ষা দান, তাজি বিপ্ৰগণ
 প্ৰচাৰিল মন্ত্ৰ দীক্ষা ।
 শিক্ষাৰ অভাৱে, ধৰ্ম্ম মানিল
 আপোনাৰ প্ৰাণ বক্ষা ॥ ১৬৩
 ব্ৰাহ্মণক মানি, ভাৰতৰ প্ৰাণা
 নুবুজিল ধৰ্ম্ম তৰ ।
 ধৰ্ম্মৰ অভাৱে, হই পশু সম
 বিষয়ত ভৈলা মন্ত্ৰ ॥ ১৬৪
 ধৰ্ম্মহীন লোক, নুবুজে কৰ্ম্মক
 যদিবা ধৰণী-পতি ।
 লোকৰ সেৱাত, নমজয় চিত্ত
 নেৰায় মৃত্যুৰ ভীতি ॥ ১৬৫

মাঝ কবি মানা, ধর্মব কামনা
 চতুর্দ্বর্গ ফল বস ।
 কদর্থয় হুঃখ, মিলে আশ্ব-সুখ
 পূর্ণ করে ভোগ আশ ॥ ১৬৬
 , ভোগে আনি ভাগ হয় মহাভাগ
 সাথে দেশ জাতি হিত ।
 নব-জন্ম পাই আত বতি নাই
 লুব্ধে ধর্মব মত ॥ ১৬৭
 এতেক কারণে জানিবা জাতিব
 উত্থান পতন হয় ।
 কেহবা উন্নত কেহ অনুন্নত
 জগৎ বিচিত্রময় ॥ ১৬৮
 পূর্ব বিপ্রগণ তই সযতন
 ধর্মতেসে মাত্র প্রীতি ।
 এতেকে ব্রাহ্মণ সর্বশ্রেষ্ঠ ভেল
 আশ্বাৰ শক্তি প্রকটি ॥ ১৬৯
 ধর্মব কারণ মহা ঋষিগণ
 সারে মহা তেজস্বী ।
 ভূত ভবিষ্যত প্রত্যক্ষ দর্শিত
 কন্মত অবপি চিত্ত ॥ ১৭০
 বিষম সম্পত্তি তাত নাহি মতি
 ধর্ম শিবোগত কবি ।

সমস্তে কৃপাল, বিশ্বর মঙ্গল
 বাঞ্ছে নানা ধ্যান ধৰি ॥ ১৭১
 এতেকতে শাস্তি, আচ্ছন্ন প্রকটি
 তিনিয়ো যুগত জানা ।
 আসিলম্ কলি, যেরে ভৈল বলী
 নাশিল ইটো সাধনা ॥ ১৭২
 যত বিপ্লবগণ, ঐশ্বর্যাত মন
 ভৈলন্ত ঘোর সংসারী ।
 অর্থ লালসাত, সরে উনমত
 ধর্ম সাধনা এৰি ॥ ১৭৩
 সাধনায় শিক্ষা, জানিবা আমার
 জীবন প্রভার বাঢ়ে ।
 শিক্ষার অভারে, আত্ম-প্রতিভাক
 নজানয় কোনো নবে ॥ ১৭৪
 পশু পতঙ্গাদি, উদবক লাগি
 সরেও কৰম কবে ।
 বিষয় সম্বন্ধ, সরাবো প্ররন্ধ
 কালে সকলোরে মবে ॥ ১৭৫
 বিষয় বাহিরে, নভৈল নবধ
 সংসারত কিছু কর্ম ।
 বৃথা শিক্ষা যোগ, বৃথা ইল্লি ভোগ
 ভৈলা পশুবেহে ধর্ম ॥ ১৭৬

মায়া আতবিলে, হাৰ সেৱা মিলে

বুজিবা বাক্যে নিশ্চিত ॥ ১৮২

যেন মেঘগণ, থাকিলে গগণ

আদিত্যকো নেদেখয় ।

মায়াৰ কাৰণ, যঁত জীৱমান

হৰি সেৱা নজানয় ॥ ১৮৩

এতেকে সজ্জনে, আত্মাক চিন্তনে

মায়াক যত্নে তেজয় ।

হৰি সেৱা আশে, হৰিষ সন্তোষে

কৰ্ম্মত মাত্ৰ বৰ্ত্তয় ॥ ১৮৪

কণ্ঠে প্ৰকমক, যাৱত নেৰায়

কৰিবন্ত ততকাল ।

কৰ্ম্মৰ পুৰাত, অপিব কুৰুত

কৰ্ত্তাদি ক্ৰিয়াসকল ॥ ১৮৫

এহিসে ভকতি, ধৰ্ম্ম ভাগৱতী

ইসে সনাতন ধৰ্ম্ম ।

মহাত্মা গান্ধীয়ে, লোকত প্ৰচাৰি

কৰিলা দেশৰ কৰ্ম্ম ॥ ১৮৬

গান্ধী ধৰ্ম্ম কৰ্ম্ম, নৰৰ স্বধৰ্ম্ম

জানিবা নিশ্চয় কৰি ।

হেনয় ধৰ্ম্মক, যিবা নমানয়

মনুষ্য জনম ধৰি ॥ ১৮৭

ধিক ধিক তাব, জনম জীৱন

নব সুখে মিচা আশ ।

কদৰ্শনাময়, সন্তট জীৱনে

মায়াবেসে হয় দাস ॥ ১৮৮

পৰ পীড়া হিংসা, কাৰ্য্যাদি নছাবে

নেৰায় কালৰ ভয় ।

হয় হিংসা পাপ, সিকাৰণে তাপ

মৰি মৰি ওপজয় ॥ ১৮৯

শুনা সভাসদ, মিলিল আপদ

পৰিছে কলিৰ পালা ।

ভক্তিৰ চুৱাবে, কপাট লাগিছে

নিশ্চয় নহৈব খোলা ॥ ১৯০

অধমে উদ্ভম, থাকে মতাগুণ

দৃষ্টান্তৰ নাহি পাব ।

পাপমতি কলি, ভৈল মতাবলী

লোকে বাঢ়ে অনাচাৰ ॥ ১৯১

তথাপি কলিত, অলপ আয়াসে

লোক হৈব পুণ্যভাগী ।

জানি ভাগৱতী, ধৰ্ম্মৰ পাৱত

শৰণ লৈয়োক আগি ॥ ১৯২

ঘোৰ কলিকালে, মনুষ্যৰ ভালে

ইটো ধৰ্ম্ম প্ৰকাশয় ।

হাতে কৰি কাম, মুখে লোৱা নাম
 ঋণোক যমৰ দায় ॥ ১৯৩
 আক জানি ভালে, কেহু আত্মা বোলে
 কেহু “গড” হৰি বাণী ।
 নাম খলকনি, উঠে প্ৰতিধ্বনি
 গোটেই জগত ছানি ॥ ১৯৪
 জানি হৰি বাম, স্মৰা অবিবাম
 দম্ব, দেষ, ঘৃণা ঢাকি ।
 ভণে কালিদাস কৃষ্ণ সেৱা আশ
 কৃষ্ণ কৃষ্ণ বোলা ডাকি ॥ ১৯৫

ছবি

বজ্জিয়াক সৰ্ব্বজন, এতেকে নিৰ্ম্মল জ্ঞান
 ধৰ্ম্মৰ বহুসা এহিমান
 মহন্তক সমাদৰে, জন-সেৱা চিত্তে নেৰে
 কৰ্ম্মক নেভেঙে কৰ্ম্মৱান ॥ ১৯৬
 নপতিৰ দণ্ডপাট, দৰিদ্ৰৰ পজা খাট
 তয়োটিয়ে সম সুখ ঠাই ।
 শঠৰ নাহিক শাস্তি, ৰাজপদে আছে ক্লান্তি
 দুস্কাৰ্য্যত সম্পদ নাশয় ॥ ১৯৭

দেহ স্বাস্থ্য আয়ু লাগি হয় ব্রতী হয় যোগী
 কৰ্ম লাগি তপ আচৰয় ।
 ত্যাগিয়া সকাম মতি নিষ্কামত আসক্তি
 হৰি সেৱা কৰ্ত্ত মিলায় ॥ ১৯৮
 সেয়ে ভাগৱতী ধৰ্ম মনুষ্য জন্মৰ কৰ্ম্ম
 মহাত্মা গান্ধীৰ অভিমত ।
 ঈশ্বৰ নামনা য়েৰে আত্মাক নাশিবা তেৰে
 মৃত্যুলুক সুখৰ আশাত ॥ ১৯৯
 ঈশ্বৰৰ কৃপাদান , যাৰ যেন শক্তি জ্ঞান
 তেন মতে কৰ্ম্ম সাধা প্ৰীতি ।
 পূণ তৈব নৰ কাম সৰ্ব্বক্ষণে লোৱা নাম
 বাম বাম কৃষ্ণ যত্নপতি ১০০

ছলনি

পাঠ মহাদান মনুষ্য জন্ম
 আত্মশক্তি সুবজ্জয় ।
 জন্ম প্ৰকৰ্থ সবে হয় ব্যৰ্থ
 পশুৰ স্বভাৱ পায় ॥ ১০১
 দাৰা, পুত্ৰ, কায় অম্ম, বস্ত্ৰ ৰয়
 তাকেই সাৰ্থক মানে ।

ইহ পৰকাল হৈব কিবা ভাল

বাজ্যোক অকুমাৰে ॥ ২০২

সিটো ঘোৰ পাপ মিলায় সম্ভাপ

পুনঃ পুনঃ গৰ্ভবাস ।

নাহি চিন্তা মনে ধৰ্ম্মৰ বিধান

নিবহি যমৰ পাশ ॥ ২০৩

মৃত্যুৰ বেলাত আহি যমদত্ত

নিয়ে কৃতান্তৰ পূৰ ।

অকৰ্ম্মক চান্দি কৰ্ম্ম পাশে বান্ধি

ভুঞ্জায় যাতনা ঘোৰ ॥ ২০৪

ধৰি দৃতচয় নানা বিকৰ্থ্য

বোলে পৰিহাস বাণী ।

জন্মৰ উদ্দেশ্য কিছু হুৰ্জ্জলি

পশু শূখ মনে গণি ॥ ২০৫

পৰ উপকাৰ নাভাবিলি মনে

নকৰিলি দয়া দান ।

নাভাবিলি কিছু আত্মশক্তি লাগি

ধৰ্ম্মৰ কিবা স্বাক্ষন ॥ ২০৬

দেশ জাতি-জ্ঞাতি নাসাধিলি প্রীতি

নামানিলি ধৰ্ম্ম নীতি ।

আয়ু স্বাস্থ্য বল অকৰ্ম্মে নাধিলি

সাধিলি মনৰ প্রীতি ॥ ২০৭

দুর্বলীর অন্ন কাটি খোরা ভিন্ন
নষ্টেল আন যতন ।

পবন বৈভব ছলে বলে কাটি
সাজিলি বিলাস স্থান ॥ ২০৮

স্বার্জিলিতি ধন নাহি ভোগ দান
পুত্রকে নিদিলি শিক্ষা ।

মোর মোর বুলি বোকোচাত তুলি
পশু স্তখে দিলি দীক্ষা ॥ ২০৯

কৈত বৈশ তোব পুত্র পরিবার
অতুল ঐশ্বর্য্য ধন ।

যাত্রার সঙ্গত আশ্রমাত কৈলি
মনুষ্যত্ব কর্ম জ্ঞান ॥ ২১০

নব-জন্ম পাঠি সপোনতো ভট
নাভাবিলি একবার ।

আচে এক স্থান যমর দেৱান
ভুঞ্জাবহি কর্মকল ॥ ২১১

তাক কত বুলি মাঝে ডাক মাঝি
যেন আতাসতে মবে ।

কুমি কীট হই পুঁজ বিষ্ঠা খাই
শবীরক বক্ষা করে ॥ ২১২

ইটে কথা জানি গান্ধী আজ্ঞা মানি
ধর্ম্মত লোৱা শরণ ।

চান্দসাই নাম জাতত যরন

শঙ্কর ধর্ম লৈলা ।

মোলা-ধর্ম এবি অহিংসা আচরি

সভাঘরে হিন্দু ভৈলা ॥২১৯

জাতি গুণ যত ধর্ম অনুগত

ধর্মক মানয় যেরে ।

গুণ জ্ঞানে পূজা কবে বজা প্রজা

বিপ্রেও খুজক সেরে ॥২২০

ইহাঙ্ক নমানি বোলে আন বাণী

শাস্ত্রজ্ঞ সিটো নহয় ।

যেন ক্ষুদ্র নদী বিপথে চলয়

ববসুণ জল পাই ॥২২১

বুলি মিছা যুক্তি যদি কবা উক্তি

বুজোঁ আমি মুনিষাই ।

যুক্তিহীন মত নিশ্চিত নিশ্চিত

কাকর আতাস প্রায় ॥২২২

আপনি বোলায় ব্রাহ্মণ গোমাই

বিপবীত মন চিন্ত ।

সাধু সজ্জনক বচনে নিন্দয়

মদ অভিমানে মত্ত ॥২২৩

জাতি অজাতিব বিচার আনয়

হই মহা সস্ত লোক ।

হেন সন্ত সেরা কবিরোক ত্যাগ
 স্বধর্ম আসি মিলোক ॥ ২২৪
 মদ মল কাম দত্ত ঘেব ভার
 যিজন সন্তত নাই ।
 হেনয় সন্তক সরে শুক ভজি
 ধর্মব লোরা আশ্রয় ॥ ২২৫
 জানিবা নিশ্চিত সৃষ্টিব আদিত
 নাছিলন্ত জাতি-ভেদ ।
 ধর্মক তিয়াগি ভৈলা নানা জাতি
 জাতি-গোত্র ভৈলা ছেদ ॥ ২২৬
 ব্রহ্মাব সন্ততি যত প্রজাপতি
 সি সরবে নাতি-পুতি ।
 সুবাসুর নব গন্ধর্ব্ব কিম্ব
 যক্ষ বক্ষ আদি জাতি ॥ ২২৭
 মমুষ্য মধ্যাতো ভৈল হেন মত
 স্বধর্মক কবি ত্যাগ ।
 যেন তেন মতে কর্মক আচরি
 বাঙ্ছিল বিষয় ভোগ ॥ ২২৮
 কর্মে উচ্চ নীচ কবিল নরক
 কর্মপাশে ভৈল দল ।
 দল সমূহেই এক এক জাতি
 কর্মফলে বিবন্ডিল ॥ ২২৯

যদি ধৰ্ম্মে কৰ্ম্মে সম যতি গতি
অস্পৃশ্য নকৰা তাক ।

নিজ ভাতৃ বুলি খৰি আকোৱালি
শ্রীতি সজ্জায়ণ হোক ॥ ২৩০

মহাত্মা গান্ধীৰ, ইসে সদাচাৰ
ভাগৱতী ধৰ্ম্ম কয় ।

জাতি সম্প্ৰদায়, বিবাদ যত্নেক
সমস্তই হোক লয় ॥ ২৩১

ভাণে কালিদাস, জনসেৱা আশ
অধৰ্ম্মৰ হই বশ্য ।

মোক্ষফল লাগি চিত্ত হোক আগি
জন্মৰ বুলি উদ্দেশ্য ॥ ২৩২

নমো নমো কৃষ্ণ হৃদয় আধাৰ
সমস্ত ঘটৰ স্বামী ।

ভকতিৰ বলে, ভকতে দেখয়
হৃদয়তে আছা তুমি ॥ ২৩৩

আমি ভক্তিহীন, পাপমতি দীন
দেখিবাক শক্য নাই ।

পতিত পাৱন, তুমি নাৰায়ণ
দীনৰ জানি আশ্রয় ॥ ২৩৪

বাঞ্ছা কৰো হেন, দিয়া মহাদান
মুখে নাম নছাৰোক ।

শযনে ভোজনে কায় কর্মে মনে
কৃষ্ণ কৃষ্ণ উচ্চাবোক ॥ ২৩৫

— — —

পদ ।

শুনিয়েক অনন্তর যত সভাসদ ।
এহিমাণে সমাপতি গান্ধী গীতা পদ
যতেক কহিলো কথা ধর্ম কর্ম বিধি
সতেক কহিলো গুণ মনুষ্যের সিদ্ধি ॥ ১৩৬
সমস্ত কথার ভাষ্য এহিমান ।
শুদ্ধ সম্বন্ধ লাগি মানর জীৱন ॥
তেনে কর্ম যের মনুষ্যের হয় দূর ।
কর্মক বন্ধিবে হয় হরি অরতার ॥ ২৩৭
নানা কর্মে জগত্ত বাটিল বৈভর ।
সমস্ত ধর্মী ভৈলা স্বর্গ অনুভর ॥
অশ্বত্থীন মহাবথ শূন্যত উবিল ।
লোকে অহোবাত্রে ধর্মীক পর্যাটিল ॥ ২৩৮
সপ্তদীপে সমস্তবে ভৈলা যাতায়াতি
নাহি কিছু কায় কেশ নাহি মৃত্যু-ভীতি ॥
তথাপিভো মানরব নাহি শাস্তি মুখ ।
আশাত মিলায় যেন সবার বিনাশ ॥ ১৩৯

গান্ধী গীতা

প্রতি কণ্ঠে উচ্চাবিল লালসার বাণী ।
 হুনাতিব অত্যাচাৰে গ্রাসিল মেদিনী ॥
 নাহি যেন জগত্তত সত্যৰ সেরক ।
 নাহি প্রেম ত্যাগ দান পীড়িছে আনক ॥ ২৪০
 সমস্ত মানৱে ভৈলা অৰ্থৰ অধীন ।
 বৈষ্ণু শূদ্র ব্যৱসায়ে বন্ধিছে পৰাণ ॥
 অৰ্থ লাগি কবিলন্ত উচ্চ নীচ কৰ্ম্ম ।
 সেয়ে ভৈলা জাতি কুল সেয়ে ভৈলা ধৰ্ম্ম ॥ ২৪১
 হেন বিপৰ্যায় দেখি কৰ্ম্মৰ গতিৰ ।
 অকৰ্ম্ম বাধিবে ভৈলা হৰি অৱতাৰ ॥
 আদি অশ্বত্থ বহুকপ কলিত নিশ্চয়
 সমস্তৰে নগ্ন বেশ বৈবাৰ্গ্য হৃদয় ॥ ২৪২
 দিলা যুগধৰ্ম্ম শিক্ষা সমাজত থাকি ।
 কৰ্ম্ম প্ৰদৰ্শক ভৈলা আপোনাক ঢাকি ।
 এতেকতে কলিযুগ অৱতাৰ যত ।
 কেহজনে নিচিনিলা যদিবা সাক্ষাত ॥ ২৪৩
 ইকাবনে ঈশ্বৰক ত্ৰিযুগী বোলয় ।
 নৃসিংহ আগত বাণী প্ৰহ্লাদে ত্যজয় ॥
 হে মহাপুৰুষ দেৱ জগতৰ ঈশ ।
 তিনিয়ো লোকৰ গতি নমো জগবাস ॥ ২৪৪
 এনেদৰে নব পশু অৱতাৰ ধৰি ।
 বিনাশ কৰাতা যত জগতৰ বৈবী ॥

কলিত হৈবাহা সন্ত অরতার যত ।
 লোকক তারিবা লোকে নহৈবন্ত ঋগত ॥ ২৪৫
 এতেকে তোমাক প্রভু ত্রিষুগী বোলয় ।
 তোমাব তত্ত্বক ব্রহ্মা হবে নজানয় ॥
 এতেকে বুজিবা গান্ধী হবি অরতার ।
 মোহনচাঁদ কবমচাঁদ নামত প্রচার ॥ ২৪৬
 সত্য শৌচ ত্যাগ দানে জগতব শুক ।
 সত্য শুদ্ধ কর্মে ভৈলা তপস্বী যুজাক ॥
 জগতত ভাড়া প্রেম কবিলা প্রচার ।
 সর্বহাৰা ভাৰতক কবিলা উদ্ধাৰ ॥ ২৪৭
 সাধনা যজ্ঞত সমৰ্পিল দেহ-প্রাণ ।
 গোটেই জগতে গাইল তান জয়গান ॥
 মানর মাজত তেন শক্তি আছে কাৰ !
 এতেকে বুজিবা গান্ধী হবি অরতার ॥ ২৪৮
 যতেক শুনিল। গান্ধী গীতার কাহিনী ।
 সমস্ত বুজিবা হেন গান্ধীবেসে বাণী ॥
 জানি শাস্ত্র উপদেশে বাখিয়োক আত্মা ।
 স্বভাৱতে হৈবা ত্যাগী সত্য পৰাকাষ্ঠ ॥ ২৪৯
 স্বার্থ মোহ জালচয় হৈব নিষ্ঠ দূৰ ।
 আনিব ভাৰতে সমপ্রিয় একতাৰ ॥
 শুদ্ধ কর্ম বোধহীন আত্মাৰ ভাৰত ।
 শুদ্ধ কর্ম পোহৰত হৈব আলোকিত ॥ ২৫০

শ্রায় নীতি ধৰ্ম্মবাজি মিলিব শাসন ।
 বাম বাজো নিবসিব যত প্রজাগণ ॥
 এতেকে দেশৰ সমে কৰি আত্মোন্নতি ।
 কৰ্ম্ম জ্ঞান ভক্তি যোগে সাধিবা জয়তি ॥২৫১
 নমো নমো অতিংসাব পূৰ্ণ অবতাব ।
 নমো নমো পুণ্যশ্লোক পুণ্য ভাবতৰ ॥
 ত্যাগ দান সত্য প্রেম কৰিলা সাধনা ।
 লুকাল জাতিৰ যত ঘৃণা আনুজ্ঞনা ॥২৫২
 প্রচাৰিলা জগতত ভাতৃ-প্রেম তুমি ।
 নমো নমো গান্ধী জগতৰ শান্তিকামী ॥
 ভাবতৰ ঋষি মুনি ধৰ্ম্মৰ সন্ধানে ।
 নিবাহাবে দেহক হিংসিল পাৰ্শ্বমানে ॥২৫৩
 নিৰ্জ্জন কাননে থাকি মানে মহাশিত ।
 কৰ্ম্ম ত্যজি ভিক্ষা কৰি শাস্ত কৰে চিত্ত ॥
 যিবা শুদ্ধ কৰ্ম্মে মহাপুৰুষ লক্ষণ ।
 তাক ত্যজি বোলে সৰ্ব্বগুণাধিত জন ॥২৫৪
 আগুনি আচৰি কৰ্ম্ম দিলা শিক্ষাদান ।
 নষ্ট গৈলা সিটে মোহ কৰ্ম্মে ভৈলা ধ্যান ॥
 এতেকে মহাত্মা তুমি লোকত নিশ্চয় ।
 মোৰ চিত্ত যেন তবু সেৱাত বসয় ॥ ২৫৫
 আনি দিলা ভাবতক স্বৰাজ স্বাধীন ।
 প্রচাৰিলা জগতত শান্তিৰ বিধান ॥
 শেষ হল ধৰণীত নব দেহ কাম ।
 এতেকে কৰিলা দেৱ বৈকুণ্ঠে গমন ॥২৫৬

কৃষ্ণে যেন গৈলা, স্বৰ্গে ব্যাধৰ শৰত ।
 উদ্ভাদ-আঘাতে ত্যজিলাহা নবনাট ॥
 সিটো মৃত্যু উপলক্ষ ইসে পৰিচ্ছেদ ।
 কন্ম পন্থে ভাৰতে খণ্ডোক ছুখ খেদ ॥২৫৭
 জয় জয় জয় গান্ধী হৰি অৱতাৰ ।
 বিশ্বৰ বাঞ্ছব বুলি কৰেঁ। নমস্কাৰ ॥
 নব-নাৰী সভাসদে আমাৰ মিনতি ।
 গান্ধী গীতা পদ এহিমানৈ সমাপতি ॥ ২৫৮
 বচিলন্ত কালিদাস অজ্ঞ গৃঢ়মতি ।
 দোষ এৰি গুণ লোৱা যত মহামতি ॥
 বিষ্ঠাৰ মাজত যদি সোণ থাকে পৰি ।
 সাধুসৱে নেতেজয় তাক বিষ্ঠা বুলি ॥২৫৯
 নমো নমো নাৰায়ণ প্ৰণত পালক ।
 তযু নাম গুণে মোক সদা নছাৰোক ॥
 তুমি নিত্য সত্য শুদ্ধ চৈতন্য স্বৰূপ ।
 তযু সেৱা চোৰ তেতু দেখো নানা ৰূপ ॥২৬০
 এতেকে নামক প্ৰভু কৰিছোঁ আশ্ৰয় ।
 সৰ্ব্বক্ষণে যেন মোৰ মুখে বাজ হয় ॥
 মৃত্যু বেলা প্ৰাণ প্ৰয়াণৰ সময়ত ।
 কণ্ঠ ৰোধিবাক চাহে কফ, পিত্ত, বাত ॥২৬১
 সেহি সময়তো যেন নছাৰো নামক ।
 অভয় চৰণে হেন শৰণ মিলোক ॥
 এতেকে সাৰ্থক মানো পূৰ্ণ হয় কাম ।
 নিবন্তৰে মুখে বাজ হোক বাম বাম ॥ ২৬২

— গান্ধী গীতা পোৱাৰ ঠাই —

শ্ৰীকালিদাস খাটনিয়াৰ

নিত্যানন্দ, কামৰূপ

শ্ৰীকুলধৰ খাটনিয়াৰ

মৰিষান, শিৱসাগৰ

সাৰস্বত ভৱন

গুৱাহাটী, কামৰূপ

দাৰ্ভাঙ্গাৰ প্ৰতিষ্ঠান

পাঠশালা ৥ কামৰূপ